

<https://doi.org/10.62837/2025.6.10>

**NURLANA RUSLAN QIZI EYUBOVA**  
**Azərbaycan Dillər Universiteti, dissertant**  
**e-mail: [nurlana.eyubova07@gmail.com](mailto:nurlana.eyubova07@gmail.com)**  
**Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0000-8846-0068>**

## **"EVLİLİK SƏYAHƏTDİR" KONSEPTUAL METAFORUNUN AKTUALLAŞDIRILMASI YOLLARI**

### **Xülasə**

Bu məqalə dilçiliyin koqnitiv istiqamətinə və dil hadisələrinin koqnitiv təhlilinə, xüsusən də konseptual sistemin və ətraf aləmin konseptuallaşdırılması metodlarının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Konseptual metaforalar insanın ətraf aləmi qavraması strukturlaşdırması və onun elementlərini anlaması yolu kimi qəbul edilir. Bu yanaşma çərçivəsində metafora təkcə linqvistik ifadə deyil, insanın dünyanı qavrama, təsnif etmə və anamlandırma prosesinin əsas alətlərindən biri kimi şərh olunur. Beləliklə, koqnitiv-linqvistik nəzəriyyə metaforanın həm idraki, həm də konseptual funksiyalarını ön plana çəkərək, onun mərkəzi yer tutduğu yeni metodoloji paradigmanın əsasını qoymuşdur.

Məqalənin əsas məqsədi bu metodu ən yaxşı şəkildə təmsil edən və nümayiş etdirən əsas konseptual metaforalardan istifadə edərək metaforik konseptlərin analiz mexanizmini göstərməkdir. Məqalədə dilçilər C. Lakoff və M. Conson tərəfindən təklif olunan metaforik analiz metodundan istifadə olunur. Bu metoda görə metaforanın iki tərəfi (mənbə sahəsi və hədəf sahəsi) var.

**Açar sözlər:** koqnitiv dilçilik konsept, metafor, evlilik, səyahət, konseptual metafor

**GİRİŞ.** Metafora çoxşaxəli bir dil fenomeni olaraq dilçilər tərəfindən çoxdan və diqqətlə öyrənilir. Tədqiqat predmeti olaraq dildə metaforik ifadələrin formalaşması xüsusiyyətləri, metafora anlayışının həcmi və məzmunu, metaforizasiyanın əsasını təşkil edən dil mexanizmlərinin təbiəti, metaforik vahidlərin formalaşmasının mədəni spesifik xüsusiyyətləri, metaforanın funksiyaları və funksional xüsusiyyətləri və bu fenomenin digər aspektləri çıxış edirdi.

Müasir dilçilikdə metafora tədqiqatları koqnitiv yönümlü olmuşdur. Bu elmi fikirlərin işığında metafora təkcə dil fenomeni kimi deyil, həm də gerçəkliyin konseptuallaşdırılması vasitəsi, epistemoloji mexanizm, dildə yeni biliklərin əks olunması vasitəsi kimi çıxış edir. Metaforanın modelləşdirmə roluna diqqət yetirildi. "Metafora yalnız obyekt haqqında bir fikir formalaşdırmır, həm də onun haqqında düşüncə tərzini və üslubunu müəyyənləşdirir" [1].

Koqnitiv dilçilik paradigmasında metafora yalnız bədii-estetik vasitə kimi deyil, həm də insanın konseptual sisteminin əsas struktur elementi kimi

dəyərləndirilir. Bu yanaşmanın aparıcı nümayəndələri olan Corc Lakoff və Mark Consona görə, metafora insan təfəkkürünün ayrılmaz komponenti olmaqla yanaşı, həm də gündəlik dil və davranış formalarının mahiyyətini təşkil edir. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, “metafora bizim gündəlik həyatımızı bütünlüklə əhatə edir; bu, yalnız dilə deyil, həm də düşüncəyə və fəaliyyətə aiddir” [4, s. 25].

Metaforaya koqnitiv yanaşma, sadə və tanış sahələrin forma və şəkilləri vasitəsilə yeni konseptlərin formalaşması prosesinin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyi, habelə metaforalarda əks olunmuş dünyanın dil universallıqları və mədəni spesifik qanunlarını öyrənməyi əhatə edir. Metaforik fəaliyyətə bu yanaşma müasir koqnitiv tədqiqatlarda ən çox istifadə olunan konseptual analiz metodlarından biri olan konseptual metafora nəzəriyyəsinin yaranmasıyla nəticələndi [4; 5]. Tədqiqatımızda “evlilik səyahətdir” konseptual metaforu məhz bu yanaşmadan istifadə olunaraq öyrənilib.

Koqnitiv dilçilik nəzəriyyəyə görə, metafora daha az bilinən bir mücərrəd sahənin daha çox mənimsənilmiş, daha tanış və daha aydın dərk olunan sahə vasitəsilə izah olunma yoludur. Beləliklə, mənanın məcazi köçürülməsi yolu ilə biliklərin bir konseptual sahədən digərinə ötürülməsi həyata keçirilir [2, s.141-172; 4; 5]. Buna görə, konseptlərin öyrənilməsində metaforaların təhlili adətən bu iki müqayisə olunan konseptual sahənin qarşılıqlı əlaqəsinin aşkarlanmasına əsaslanır. Bu sahələr fərqli tədqiqatçılar tərəfindən nəzərdən keçirilib və müxtəlif sözlərlə adlandırılıb, məsələn, hədəf- sahə (target-domain) və mənbə-sahə (source-domain) [5] və s.

İnsan üçün əhəmiyyət daşıyan bir sıra konseptlər SƏYAHƏT mənbə-sahəsi əsasında metaforizasiya olunur. Təbii təcrübə elementlərini əks etdirən, digər təcrübə sahələrini strukturlaşdırmasına kömək edən əsas konseptlərin nümunələrini öyrəndikdə, qeyd etmək olarki, tədqiqatçılar birmənalı şəkildə SƏYAHƏT konseptual sahəsini əsas metaforik konseptlər və ya empirik geşaltlar sırasına daxil edirlər. Bunun səbəbi, ilk növbədə, səyahət metaforasının məkan təbiətidir ki, bu da digər konseptlərin yenidən düşünülməsi üçün əsasdır.

**MARRIAGE IS A JOURNEY/EVLİLİK SƏYAHƏTDİR** mürəkkəb strukturlu konseptual metaforun əsasını aşağıdakı metaforalar təşkil edir:

*marriage / evlilik → journey/ səyahətdir; lovers/ aşıqlar → travellers/ səyahətçilərdir; mutual life goals/ ortaq həyat məqsədləri → destination/ təyinat yerləridir; relationships/ münasibətləri → vehicles/ nəqliyyat vasitəsidir; difficulties/ çətinliklər → impediments/ maneələr.*

**“Marriage is a journey” / “Evlilik səyahətdir”** konseptual metaforu, evliliklə əlaqəli təcrübə və çətinlikləri anlamaq və təsvir etmək üçün bir vasitədir. Bu fikri ifadə edən bəzi nümunələr:

1. *"Marriage is a long road with many twists and turns."/ "Evlilik çoxlu döngələri olan uzun bir yoldur."*

Bu, evlilik yolunu müşayiət edən gözlənilməzliyi və qarşına çıxacaq çətinlikləri vurğulayır.

2. *"We've hit a bump in the road."/ "Yolda bir maneə ilə qarşılaşdıq."*

Evlilikdə çətin bir dövrü və ya maneəyəni ifadə edir.

3. *"Our relationship is heading in the right direction."/ "Münasibətlərimiz düzgün istiqamətdə inkişaf edir."*

Evliliyin uğurlu inkişaf etdiyini və müsbət nəticələrə doğru getdiyini əks etdirir.

4. *"We've reached a crossroads."/ "Biz yol ayrıcındayıq."*

Vacib bir seçim etmək lazım olduqda evlilikdə qərar vermə anını ifadə edir.

5. *"We're traveling on different paths."/ "Biz fərqli yollarla gedirik."*

Partnyorların bəlkə də bir-birlərindən uzaqlaşdıqlarını və ya fərqli məqsəd və prioritetlərlə qarşılaşdıqlarını göstərir.

6. *"The road to marriage is paved with challenges."/ "Evliliyə gedən yol çətinliklərlə doludur."*

Uğurlu bir evliliyə aparan yolun müxtəlif çətinliklərin öhdəsindən gəlməyi tələb etdiyini əks etdirir.

7. *"Together, we've been through a lot of detours."/ "Birlikdə bir çox maneələrdən keçdik."*

Bir cütlük qarşılaşa biləcəyi maneələrə və ya uğursuzluqlara baxmayaraq birlikdə səyahətə davam edirlər.

8. *"We're at the start of a new adventure."/ "Biz yeni bir macəranın başlanğıcındayıq."*

Cütlüyün münasibətlərində yeni təcrübələrlə dolu yeni bir fəsil başlamasını nəzərdə tutur.

9. *"Our marriage is a scenic route."/ "Evliliyimiz mənzərəli bir yoldur."*

Yol boyu xoş təcrübələrlə dolu xoşbəxt bir evliliyi təsvir edir.

10. *"We're in the same vehicle, heading toward the same destination."/ "Biz eyni avtomobildəyik, eyni təyinat yerinə gedirik."*

Münasibətlərdə birliyi və ümumi məqsədləri vurğulayır.

Bu metaforlar evliliyi enişli-yoxuşlu yollardan keçərək, qərarlar qəbul edərək və birlikdə irəliləyərək reallaşdırılan bir səyahət kimi təsvir edir.

İnsan münasibətlərinin əsasında və inkişafında səyahətin əsasını təşkil edən hərəkətin məqsədyönlülüüyü olmasına baxmayaraq, münasibətlər sözün tam mənasında prosesə və ya hərəkətə aid edilə bilməz. Məhz həyat yoldaşlarının ("səyyahların") həyatda ortaq məqsədləri, habelə yolun mərhələləri kimi qəbul edilən birgə qərarlar və hərəkətlər evliliyi "müəyyən bir istiqamətə doğru irəliləyən proses" hesab etməyə əsas verir.

**NƏTİCƏ.** Bu tədqiqatın əsas nəticəsi olaraq, səyahət konseptual metaforası, bir sıra ümumi anlayışlarla birləşdirilmiş bir çox digər konseptlərin konseptuallaşdırılmasının baş verdiyi empirik əsas geştalt və ya əsas konsept olduğunu təsdiq edə bilər. Metaforalar insan təfəkkürünün və dilin ayrılmaz komponentlərindən biri olaraq, həm idrak proseslərində, həm də kommunikativ praktikada mühüm yer tutur. Onların geniş yayılması, əsasən, insanların ümumi və mədəni baxımdan paylaşdıqları sxematik biliklərə əsaslanması ilə izah olunur. Bu cür biliklər müxtəlif situasiyalarda məna yaradılmasını və qarşılıqlı anlaşmanı asanlaşdırmaqla yanaşı, müəyyən emosional münasibətlərin ifadəsinə də xidmət edir.

### **İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT**

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. — 2-е изд., испр. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1999. — 896 с.
2. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. — М. : Наука, 1988.
3. Kövecses, Z. (2020). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press, 146 pages
4. Lakoff, G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago: The University of Chicago Press, 1980. — 242 p.
5. Lakoff, G. *Philosophy in the Flesh* / G. Lakoff, M. Johnson. — NY: Basic Books, 1999. — 624 p.
6. Veysəlli F.Y. *Kognitiv dilçilik: əsas anlayışları və perspektivləri*. — Bakı, Mütərcim, 2015

**Эюбова Нурлана Руслан**

#### **Способы актуализации концептуальной метафоры «Брак это путешествие»**

##### **Резюме**

Данная статья относится к когнитивному направлению лингвистики и когнитивному анализу языковых явлений, в частности, к исследованиям концептуальной системы и методов концептуализации окружающего мира. Метафорические концепты рассматриваются как способ структурирования человеком восприятия окружающего мира и понимания его элементов. Основная идея когнитивного подхода к метафоре заключается в том, что мы структурируем и воспринимаем мир с помощью метафор, мы думаем и действуем через них. Эта мысль лежит в основе описанного анализа. Благодаря когнитивному подходу в лингвистике, в последние десятилетия метафора стала рассматриваться не только как филологическое понятие, но и как способ видения и структурирования мира. Основная цель статьи - показать механизм

анализа метафорических концептов с помощью базовых метафорических концептов, которые наилучшим образом представляют и демонстрируют этот метод. В данной статье используется метод метафорического анализа, предложенный американскими лингвистами Дж. Лакоффом и М. Джонсоном, в котором метафора состоит из двух сторон (исходной области и целевой области).

**Ключевые слова:** когнитивная лингвистика, концепт, метафора, брак, путешествие, концептуальная метафора

**Eyubova Nurlana Ruslan**

### **Ways of actualizing the conceptual metaphor "Marriage is a journey" Summary**

The field of this research is the analysis of the conceptual system of language and the study of ways to conceptualize reality. The conceptual metaphor is considered as an important way of structuring human perception of the surrounding world and understanding many of its phenomena. The main idea of the cognitive approach to metaphor is that through metaphors we categorize, structure, and perceive the world, we think and act, in the basis of this analysis. In recent decades, due to the development of cognitive science, metaphor has been considered as a way of understanding the phenomena of reality by a person, and not just as a linguistic device. The purpose of the study is to show the mechanism of conceptual metaphor analysis by considering well—known basic metaphors that most clearly show the essence of conceptual metaphor. In the analysis of conceptual metaphors, is used the methodology proposed by the American linguists J. Lakoff and M. Johnson. In addition, the work applied the methodology of considering metaphors from the point of view of two compared areas — source domain and target domain, used in cognitive linguistics in the analysis of conceptual metaphors.

**Key words:** cognitive linguistics, concept, metaphor, marriage, journey, conceptual metaphor

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim Əminə Ənvər qızı Səfərzadə**